

Förnuft och känsla

Thomas Toivonen

Enligt soritesparadoxen är det omöjligt att säga var gränsen går mellan två värden. Om man till exempel tar ett korn från en sandhög så är det fortfarande en sandhög. Om man sedan tar ett till korn är det fortfarande en sandhög och på det sättet, genom att följa logiken i detta, kommer man slutligen fram till att ett sandkorn, eller till och med inget alls, är en sandhög. Samma sak gäller med en ung person. Vi kan ta en riktigt ung person, en sex månader gammal bebis. Alla kan väl hålla med om att en bebis som är sex månader plus en sekund fortfarande är ung. Till och med en bebis som är sex månader plus två sekunder är fortfarande ung. Men samma problem uppstår här, om man följer denna logik kommer man slutligen fram till den slutsatsen att en hundra år gammal person är ung. Detta är självklart inte sant. En person som är hundra år gammal är inte ung utan hundraåringen är gammal. Frågan är bara, var går gränsen mellan ung och gammal? Finns det en sådan gräns? Om inte, då blir ju begrepp som hög, ung och till och med flinskallig vaga. Man skulle till och med kunna säga att dom blir meningslösa eftersom det inte går att avgöra var gränsen går eller bestämma vissa fasta värden.

I ljuset av denna paradox förstår man plötsligt det tvångsmässiga behovet hos forskare att hitta den minsta gemensamma nämnaren för att på det sättet skapa en objektiv grund för premissen att man kan dela upp verkligheten i isolerade värden och därigenom undgå den stadigt ökande relativismen som har plågat mäskligheten sedan den symboliska kulturens uppkomst. Atomen har nu fått ge vika för supersträngen som denna minsta gemensamma nämnare. Men samma problem uppstår där. En supersträng måste ju bestå av ännu mindre komponenter och där kan vi då börja om från början.

Det enda logiska sättet att ta sig ur detta kaos är att erkänna språkets totala brist på objektivitet. Ord får helt enkelt representera en verklighet som inte låter sig förklaras i ord. Man kan till och med säga att orden får representera en bild vi har gjort oss av verkligheten genom socialisering. Men i denna världsbild finns det inga fasta värden. För ett barn kan en trettioåring framstå som gammal medans samma trettioåring framstår som ung för en sextioåring.

Vi människor vill gärna prisa oss själva för vårt sinne för logik och objektivitet när vi faktiskt är de minst logiska och objektiva varelserna på den här planeten. Ingen annan varelse har någonsin lyckats med att inte bara förstöra sin omgivning och orsaka kaos och massdöd i det globala ekologiska systemet utan dessutom skapa en meningslös tillvaro åt sig själv och sina likar där dagarna fylls med repetitiva sysslor vi kallar för arbete. Detta arbete är ett ord som inte låter sig definieras på annat sätt än att de flesta avskyr det och mycket få privilegierade älskar det - älskar blir i denna betydelse eskapism.

I motsats till arbete står fritid som fylls med konsumtion, som också kan tydligast definieras som eskapism. Eller som Raoul Vaneigem uttryckte det: "Arbeta för att överleva, överleva genom konsumtion, överleva för att konsumera, den helvetiska cirkeln är fullbordad." Vad beror detta behov av eskapism på som är så självklar för dom flesta av oss att den inte ens ifrågasätts? Kan det vara så att vi, på grund av det symboliska tänkandet, har skapat oss en virtuell verklighet utifrån symboler som vi aldrig kan vara säkra på stämmer med andras bild av verkligheten? Därför är vi dömda att likt Narcissus bli besatta av vår egen spegelbild eftersom inget annat bevisligen existerar när alla intryck går via jaget och filtreras för att inte hota jagets världsbild till skillnad från människor/djur utan jaguppfattning som kommunicerar enbart via kroppsspråk, mimik, tonläge osv.

Den yttersta konsekvensen av denna narcissistiska kommunikation ser man på internet i chattrummen, på diskussionsforum och kontaktnät som mspace.com. Där kan man vara vem som helst och skriva vad som helst utan att behöva ta ansvar för det. Till en början kan det vara spännande och kännas tillfredställande att ge sitt ego fritt spelrum på det sättet men eftersom detta bara är på låtsas och det som människor egentligen söker efter, nämligen närhet och gemenskap vilket aldrig kan uppnås via internet lämnas man efter ett tag med en ännu större känsla av alienering och tomhet. Eftersom sann intimitet aldrig kan ersättas på ett effektivt sätt av substitut måste det till starkare och starkare uttryck för att fylla det inre tomrummet.

Detta blir extra tydligt när man ser hur människor är beredda att utsätta sig själv och andra för livsfara. Normala, välutbildade människor tvekar inte att köra bil i hastigheter som vida överskrider deras reaktionsförmåga för att uppleva lite spänning och intensitet. Bilen med sitt avgränsande hölje ger också en känsla av falsk trygghet där en förtryckt, oversocialiserad person kan ge uttryck för känslor och reaktioner på intensiv stress som annars inte är accepterade. Det är också bevisat att empatin för medtrafikanterna minskar i och med att dom sitter i andra bilar och på det sättet avhumaniseras. Likheten med avhumaniseringen som sker

på internet där människor sitter bakom datorer och där man kan utgå ifrån att en politisk diskussion kommer att utmytna i ett så kallat "flamewar" (ett ordkrig som brukar sluta i rena personangrepp) är i ögon fallande. Skillnaden är att på internet stannar våldet på det verbala planet men inte på vägarna. I USA har det som kallas för "Road Rage" vuxit sig till ett så stort problem att myndigheterna har slagit larm. I och med att städerna, trafiken, samhällstempot, och inte minst det sociala trycket växer även i Sverige så ökar successivt även detta fenomen här.

Postmodernismen, som har kapitulerat inför detta faktum, förkastar därför tanken på att det finns fasta värden och absoluta sanningar. Därför existerar, enligt postmodernismen, ingen objektivitet. Istället är allt relationellt och kontextuellt. Detta är visserligen sant om man accepterar intellektet som den yttersta förståelsen av verkligheten och utropar likt René Descartes; "Cogito, ergo sum" ("Jag tänker, därför är jag.") men det innebär också att den logiska konsekvensen är förkastandet av all objektivitet. Eftersom status quo inte existerar blir nihilismen den logiska konsekvensen av postmodernism och kan beskrivas som den yttersta resignationen. Men inte bara inför frånvaron av objektivitet, nihilismen förkastar verkligheten i sig.

Att som Derrick Jensen i sin bok *Endgame* beskriva nihilism som en övertygelse om att den nuvarande sociala ordningen är så destruktiv att den måste raderas helt och hållet är egentligen en omdefiniering av ordets ursprungliga mening. Frågan är om inte uttryck som militant civilisationskritik vara mer beskrivande. Men det är ju inte lika effektivt och dramatiskt (eller till och med provocerande) som att kalla sig för nihilist. Är det då fel att vara effektivt och dramatiskt eller att omdefiniera ord? Självklart inte, det kan till och med vara mycket effektivt. Och eftersom språket i sig är en social konstruktion finns det inga givna regler eller fasta värden som avgör ett ords betydelse. Men det visar också på hur problematiskt språket är som kommunikationsmedel eftersom två personer kan diskutera till exempel nihilism och egentligen prata om två olika saker beroende på hur dom definierar ordet.

Finns det då ingenting som kan utmana intellektet och slå hål på argumentet att objektivitet inte existerar? Det ironiska i sammanhanget är att det blir just känslan som bevisar existensen av fasta värden och objektivitet.

Känslan har genom civilisationens historia ansetts vara det som står för subjektivitet och har fått stå i motsatsförhållande till intellektet som har fått stå för objektivitet. Eftersom känslan representerar (yin) det kvinnliga och intellektet (yang) det manliga i den västerländska civilisationen och som bygger på patriarkala maktstrukturer har känslan alltid haft en underordnad roll vilket har lett till att den västerländska civilisationen varit så oerhört brutal. Den österländska civilisationen har däremot inte varit lika genomgripande i sitt förtryck av yin eftersom daoismen har fått verka i motsatsförhållande till konfucianismen. Däremot bygger daoismen på att det kvinnliga (yin) har en underordnad roll på grund av dom egenskaper som det sägs representera (jorden, det mörka och kalla, fuktiga, passiva och kvinnliga) även om det sägs vara betydelsefullt att det står i harmoni till det som sägs representera (himlen, det ljusa och varma, torra, aktiva och manliga).

Det är mycket troligt att denna symbolism har sin förklaring i agrikulturens uppkomst. Istället för att ta emot det som jorden hade att erbjuda så tryckte man ner en plog i jorden och tvingade den att bära frukt och eftersom civilisationen redan från början har varit byggd på patriarkaliska maktstrukturer har det kvinnliga fått symbolisera den mörka, kalla, fuktiga, passiva jorden som har blivit påtvingad att bära frukt. I det förkristna skedet av agrikultur hyllades fortfarande det kvinnliga men i en objektifierad form. Asagudinans Freja, fruktbarhetens och kärlekens Gudinna var en promiskuös individ som enligt mytologin prostituerade sig med varenda en av dom dvärgarna som tillverkade hennes magiska halsband *Brisingasmycket*. Hon framställdes också som sexobjekt i skulpturer tillsammans med sin bror Frej som hon hade ett incestuöst förhållande med.

Men när Kvinnan inte längre kunde förtryckas med tillräcklig kraft bara genom objektifiering och genom att feminisera den ohämmade emotionaliteten/sexualiteten framträdde dom monoteistiska, patriarkala tankegångarna som bland annat religionerna judendomen, kristendomen och islam bygger på. Där fanns det inte längre plats för någon Gudinna utan Gud var en Han. Hans son var en Han och profeterna var Män. I den mytologin har kvinnorna bara två roller, den moderliga kuvade modern/hustrun och den lössläppta, fördömda horan. Båda rollerna hade bara betydelse i sin relation till Mannen. "En man är sin hustrus huvud, liksom Kristus är församlingens huvud - han som är Frälsare för sin kropp. Som församlingen underordnar sig Kristus, skall hustrun i allt underordna sig sin man" - Paulus brev till efesierna 5:23-24.

Jesus, alla män-i-skors förebild, frigjorde sig helt och hållet från sexualitet och därmed beroendet av en kvinna och enligt Paulus var celibat det optimala. Äktenskap var för att dom som var svaga i köttet inte skulle synda och samlaget hade bara som syfte att föra släktet vidare. Jesus, Guds son föddes av Maria genom Jungfrufödelse och var därför inte besudlad av sexualitet och den hämningslöshet som den representerar. Inom vissa kulturer har man gått så långt som att skära av kvinnans klitoris för att hindra henne att njuta av sex. Denna sedvänja tror ha uppstått i den gamla civilisationen Egypten för två tusen år sedan.

Det kan visserligen argumenteras emot att känslan skulle stå för objektivitet genom att visa på det relationella och kontextuella i våra känsloreaktioner. Men våra känslor i egenskap av organismens fysiska reaktioner går att förutsäga i förhållande till sin omgivning. Apor som placeras i extremt trånga utrymmen som små burar och utsätts för tortyr kommer för eller senare att utveckla stereotypa beteenden som att gunga fram och tillbaka eller andra repetitiva beteenden. Detta är ett uttryck för ett tillstånd av extrem stress. Hos människor kallas det här sinnestillstånden för en djup psykos och är den naturliga konsekvensen av att en intelligent varelse med ett komplicerat känsloliv får sin hela sin varelse kränkt gång på gång. Till slut måste individen helt enkelt fly verkligheten för att orka överleva.

Är det kanske så att eskapism, både genom arbete och konsumtion, blir mer och mer total och intensiv, i det att den kräver hela individen och inte som tidigare - delar av individen - och för att människor ska orka överleva håller denna eskapism helt enkelt på att bli psykotisk till sin natur? Eller som Derrick Jensen uttrycker det i sin bok *Endgame*: "Premiss Tio: Den här kulturen och dess medlemmar är i sin helhet vansinnig. Vår kultur drivs av en dödslängtan, en längtan att förrinta livet."

Anledningen till att känsloreaktionen inte helt går att förutsäga är på grund av den myriad av faktorer som tillkommer och gör det omöjligt för en människa med sitt begränsade intellekt att kunna ta till sig. Men känslan kan förutsäga reaktioner som intellektet inte kan förutsäga. Detta kallas av Malcolm Gladwell för "thin slicing" vilket innebär vår förmåga till att ta blixtnabba beslut baserade på begränsad information. Dom beslut som tas på denna grund visar sig vara lika bra, om inte till och med bättre, än noga genomtänkta beslut. Gladwell visar också på i sin bok *Blink* "the power of thinking without thinking" vår instinktiva förmåga att läsa av andra människors känslor genom att se på deras ansikten. Men välutbildade, västerländska personer är faktiskt dom som är sämst på att läsa av andra människors känslor och en människas förmåga till "thin slicing" korrumpas ofta av fördomar och åsikter. Och det är kanske här som kopplingen mellan det symboliska tänkandet och människors känsla av alienering blir tydligast. Även överstimulering av intryck och stress kan också sätta människors förmåga till "thin slicing" ur spel.

Människor som växer upp och lever i en storstadsmiljö interagerar med sin omgivning på ett annat sätt än vad en människa gör som är född och uppvuxen i en regnskog. Beviset på objektivitet blir som sagt inte känslan i sig utan förutsägbarheten i känsloreaktionen. Alla människor blir stressade (och överstimulerade) i en storstadsmiljö, skillnaden består i hur människor hanterar denna stress och vilka uttryck den tar sig. Den kan till och med upplevas som något positivt i själva intensiteten för en person eftersom det temporärt dövar känslan av inre tomhet som den civiliserade människan upplever.

Uppväxtförhållanden, klasstillhörighet, etnisk bakgrund, osv. är alla faktorer som kommer att bestämma hur en person interagerar med sin omgivning. Detta är vad som konstituerar ett jag. Men denna analys är bristfällig och ofullständig eftersom den är, som tidigare påvisat, relationell och kontextuell till sin natur. För att kunna fastställa en äkta objektivitet måste man gå djupare in i individen, förbi fördomar och trossystem som styr jaget till dom känslorna som konstituerar en människas själ. Och det är här vi upptäcker att förnuftet inte sitter i människans intellekt utan i människans känslor.

Neurologen och författaren Antonio Damasio beskriver på ett briljant sätt i sin bok "Descartes Misstag" hur en person som på grund av att ha blivit av med en vital del av den främre pannloben i samband med en hjärnoperation har förlorat förmågan att känna eller uttrycka starkare känslor (förutom sällsynta raseriutbrott i pressade situationer) men som har en intelligens över genomsnittet, sakta men säkert raserar han hela sitt liv på grund av en fullständig oförmåga att ta förnuftiga beslut. När han fick två tider att välja mellan för nästa besök med neurologen hamnade den hjärnskadade person i en ändlös diskussion med sig själv där han jämförde dom två olika tidernas för och nackdelar med varandra, som till exempel väderleksförhållanden, utan att kunna komma till en slutsats om vilken tid som skulle vara den bästa. Efter en halvtimmes dividerande ingrep tills

slut Antonio Damasio och bestämde en tid åt mannen. Den hjärnskadade, som hade ägnat en halvtimme till att komma fram till vilken tid som skulle vara den bästa, accepterade utan att blinka neurologens förslag. I och med att han hade förlorat förmågan att känna hade han också förlorat sin förmåga till "thin slicing" på den mest basala nivån och därmed sin förmåga att ta rationella beslut.

Samma problematik kan återfinnas i min egen generation dvs. den ironiska generationen. Ironi, dubbelironi och till och med trippelironi kännetecknar den vardagliga konversationen för en stor del av vår generation, särskilt den "intellektuella" delen. Efter att ha växt upp med olika medier vars främsta syfte ända från början har varit att manipulera oss till att konsumera har ironi blivit en temporär tillflyktsort, men inte utan ett pris. "Den fatala tomheten av ironiserad konsumtion märks genom förlust av energi, koncentrationssvårigheter, känslor av apati, socialt tillbakadragande; exakt dom symptom som i den psykologiska litteraturen beskrivs som sorg."
– John Zerzan

Försök har gjorts att befria sig från det ironiska förhållningssättet med uttryck som postironi men verkligheten har helt enkelt blivit för vidrig för den som är någorlunda medveten för att man ska kunna delta i helhjärtat (eller ens halvhjärtat) i en kultur som domineras av överklighet och en aldrig sinande produktion av varor som inte ens längre fyller några verkliga behov. Vi kanske behöver ett känslomässigt avståndstagande från denna (o)verklighet för att helt enkelt orka med. Men i och med det känslomässiga avståndstagandet har också allt för många av oss blivit nästan hjälplösa i det vardagliga livet. Kanske har vi precis som den hjärnskadade personen i Descartes Misstag blivit så känslomässigt avtrubbade att vi har förlorat förmågan till "thin slicing".

Att se verkligheten som den är kan vara en oerhörd påfrestning och upplevas som väldigt smärtsamt men det är ändå livsnödvändigt, eftersom utan den är en förändring omöjlig. Men vi ska inte vara rädda för att sträva efter det omöjliga. Därför att "genom att sträva efter det omöjliga, har människan alltid lyckats uppnå det som är möjligt. De som inte har strävat efter mer än det som är möjligt har aldrig tagit ett enda steg framåt."
– Michail Bakunin.

Det Anarkistiska Biblioteket

Thomas Toivonen
Förnuft och känsla

Publicerad i Vargatid #2, <http://www.vildvaxande.org/vargatid/>

sv.theanarchistlibrary.org